

Яворська Вікторія Григорівна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративного та інформаційного права Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти, Національний університет «Львівська політехніка», вул. Князя Романа, 1/3, м. Львів, 79000; v0673952677@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-2225-6747>

ВИЗНАЧЕННЯ НАМІРУ НА ВЧИНЕННЯ ГЕНОЦИДУ

Анотація. Вчинення геноциду визнається злочином, який суперечить міжнародному праву незалежно від періоду вчинення у воєнний чи мирний час, проте вчинення в період війни збільшує загрозу від вчинення злочину.

Мета статті – проаналізувати намір на вчинення геноциду в міжнародному праві та національному кримінальному законодавстві.

Вказана мета передбачає вивчення значення поняття намір в міжнародному праві та умисел і мета вчинення геноциду в національному кримінальному законодавстві.

Потрібно уточнити намір «повністю або частково», який використовується в Конвенції відносно кваліфікації геноциду при вчиненні злочину проти достатньо суттєвої частини від певної групи. Відповідно до позицій вчених, вказана частина впливає на групу в загальному або на її виживання та кваліфікується з позиції істотної частини групи. У такому випадку, кваліфікувати геноцид можна при наявності наміру повністю або частково знищити певну групу, питання істотної частини групи залишається, адже потребує дослідження в кожному випадку вчинення геноциду.

Визначити намір знищити певну групу на практиці складно, використовується поняття мета та більш широкі поняття.

В Конвенції застосоване поняття «намір знищити, повністю або частково». В кримінальному праві нашої держави визначити намір вчинити геноцид можна врахувавши умисел та мету злочину, які відносяться до суб'єктивних ознак злочину та прямо вказані в формулюванні поняття геноциду в Кримінальному кодексі України.

В Кримінальному кодексі України чітко вказана мета та умисел на вчинення геноциду: «геноцид, тобто діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення національної, етнічної, расової чи релігійної групи». Враховуючи формулювання закону геноцид кваліфікується при доведеності мети вчинення злочину.

Вчинення геноциду кваліфікується при наявності наміру в Конвенції, який уточнений в Кримінальному кодексі України в значенні умислу та мети повного або часткового знищення певної групи.

Ключові слова: злочин, геноцид, намір, умисел, мета.

Yavorska Viktoriia Hryhorivna,

Ph.D. in Law, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Administrative and Information Law, Educational and Scientific institute of law, psychology and innovative education, Lviv Polytechnic National University, 1/3 Kniazia Romana Str., Lviv, 79000; v0673952677@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-2225-6747>

DEFINITION OF THE INTENT TO COMMIT GENOCIDE

Abstract. The commission of genocide is recognized as a crime that contradicts international law regardless of the period of commission in wartime or peacetime, however, commission during wartime increases the threat of committing the crime.

The purpose of the article is to analyze the intent to commit genocide in international law and national criminal legislation.

The stated goal involves studying the meaning of the concept of intent in international law and the intent and purpose of committing genocide in national criminal law.

It is necessary to clarify the intention “in whole or in part”, which is used in the Convention in relation to the qualification of genocide when committing a crime against a sufficiently significant part of a certain group. According to the positions of scholars, the specified part affects the group as a whole or its survival and is qualified from the position of a substantial part of the group.

In this case, genocide can be qualified if there is an intention to completely or partially destroy a certain group, the question of a substantial part of the group remains, because it requires research in each case of genocide.

Determining the intention to destroy a certain group is difficult in practice, the concept of purpose and broader concepts are used.

The Convention uses the concept of "intent to destroy, in whole or in part." In the criminal law of our state, the intent to commit genocide can be determined by taking into account the intent and purpose of the crime, which are subjective elements of the crime and are directly indicated in the formulation of the concept of genocide in the Criminal Code of Ukraine.

The Criminal Code of Ukraine clearly states the purpose and intent of committing genocide: "genocide, that is, an act intentionally committed with the aim of destroying in whole or in part a national, ethnic, racial or religious group." Given the wording of the law, genocide is qualified if the purpose of committing the crime is proven.

The commission of genocide is qualified by the presence of intent in the Convention, which is specified in the Criminal Code of Ukraine in the meaning of the intent and purpose of the complete or partial destruction of a certain group.

Key words: crime, genocide, intent, intent, purpose.

Постановка проблеми. Вчинення геноциду порушує норми міжнародного права, проте виникає питання поняття наміру на вчинення геноциду та наскільки впливає війна на виникнення наміру вчинити вказаний злочин. В Конвенції про запобігання злочину геноциду і покарання за нього (далі – Конвенція) чітко визначено, що геноцид визнається злочином, який порушує норми міжнародного права, незалежно від вчинення у воєнний або мирний період [1]. Незважаючи на можливість вчинити геноцид в будь-який період, війна негативно впливає на вчинення геноциду.

В Конвенції сторони погодилися, що незалежно від вчинення у воєнний чи мирний час, геноцид визнається злочином, який суперечить міжнародному праву [2, с. 126].

Проте, вчинення геноциду в воєнний час значно збільшує загрозу вчинення геноциду, можливості виконання об'єктивної сторони злочину, приховання слідів злочину та кількість потерпілих.

Наукові публікації та дослідження з теми. Злочин геноцид в міжнародному кримінальному праві та Кримінальному кодексі України досліджували Антонович М. М., Андрушко А. В., Щербиніна Є. М., Пивовар М., Лебідь К., Жук І. В., Клімічева Н., Лапкін А. В., Ребриш Р. І., Герасименко М. М., Хаустова М. Г., Федоровська М. А., Сотула О., Федулова С. О., Максименко Н. В., Балацька В. С., Басиста І. В., Симоненко О. та інші вчені. Проте, залишаються невирішені питання вивчення наміру на вчинення геноциду.

Мета статті – проаналізувати намір на вчинення геноциду в міжнародному праві та національному кримінальному законодавстві.

Виклад основного матеріалу. Потрібно визначити можливість практичного застосування Конвенції у державі при відсутності норм права про кримінальну відповідальність за геноцид в національному законодавстві.

З цього приводу, в рішенні у справі про застосування Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1999–2007 (Боснія і Герцеговина проти Сербії та Чорногорії) МС ООН зазначив, що «принципи, які лежать в основі Конвенції, визнані цивілізованими націями як обов'язкові для держав навіть за відсутності конвенційного зобов'язання» [3, с. 626–627].

Після імплементації Конвенції настає право і водночас обов'язок держави притягати до відповідальності за вчинення злочину геноциду, причому вказаний процес повинен відбуватися навіть якщо в законодавстві цієї держави не прописана кримінальна відповідальність за вчинення геноциду [4, с. 134].

З вказаних позицій зрозуміло, що при відсутності норми в кримінальному законі про відповідальність за геноцид застосовується Конвенція, при наявності норми кримінального закону застосовують норму національного закону, яка передбачає поняття геноциду, наведене у Конвенції чи ширше поняття. Вчені також вбачають можливість кваліфікації геноциду за Конвенцією та національним законом [4, с. 136].

Потрібно визначити, що всі діяння, що вказують на прояви злочину геноциду, вчиняються з наміром знищити, повністю або частково, національну, етнічну, расову або релігійну групу: «вбивство членів такої групи; заподіяння серйозних тілесних ушкоджень або психічного

розладу членам такої групи; умисне створення для такої групи умов життя, розрахованих призвести до її повного або часткового фізичного знищення; впровадження заходів, спрямованих на запобігання дітонародженню в такій групі; примусове переміщення дітей такої групи до іншої групи» [1].

Необхідно уточнити відносно якої частини групи проявляється намір вчинити геноцид для кваліфікації цього злочину. Вислів «повністю або частково», який використовується в Конвенції відносно кваліфікації геноциду пояснював наявність геноциду при вчиненні злочину проти достатньо суттєвої частини від певної групи. Вказана частина впливає на групу в загальному або на її виживання та кваліфікується з позиції істотної частини групи [5]. Відповідно, кваліфікувати геноцид можна при наявності наміру повністю або частково знищити певну групу, питання істотної частини групи залишається, адже потребує дослідження в кожному випадку вчинення геноциду.

Засновник поняття геноциду пропонував звернути увагу на складові геноциду відносно українців: знищення інтелігенції, яка приймала важливі рішення, що впливали на населення; посягання на духовенство; застосування голоду до селянства, що зберігало традиції, мову, літературу, музику; заселення території держави громадянами інших держав і виселення українців за межі держави [6, с. 32]. Можна повною мірою погодитися, що всі названі наміри вчинення геноциду відомі в історії і на даний період повторені.

Постає запитання наскільки вчинення злочину геноциду в період війни впливає на намір вчинення злочину, який викликає достатньо значні дискусії в науковій юридичній літературі.

Вказана необхідність доказування наміру при кваліфікації злочину геноциду міститься в статті 2 «Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього», зокрема передбачене: «у цій Конвенції під геноцидом розуміється будь-яке з наступних діянь, вчинене з наміром знищити, повністю або частково, національну, етнічну, расову або релігійну групу як таку» [7].

Наявність посадових повноважень чи функцій управління державою не звільняє від притягнення до відповідальності за вчинення геноциду [7].

Наступним виступає питання поняття наміру на вчинення геноциду і мети цього злочину.

Звичайно визначити намір знищити певну групу передбачає найбільшу складність в процесі доведення злочину геноциду. Набір вчені визначають починаючи від мети вчинення злочину до більш широких понять. У випадку вчинення геноциду намір знищити повністю або частково певну групу відноситься до мети злочину. Вказану мету необхідно довести при кваліфікації вчинення геноциду. Вчені називають мету вузьким значенням наміру вчинити злочин, яке полягає у вольовому елементі бажання наслідків злочину. На думку Ганса Веста, поняття знищення потрібно визначати до поведінки і наслідків поведінки, що призводить до проблем з поясненням вказаного поняття [8, с. 13].

Погоджуючись з складністю визначити намір вчинити геноцид, професор Олександр Грінаволт проаналізував поняття наміру і висловив пропозицію наміру вчинити геноцид. Вчений запропонував достатньо популярну теорію намірів геноциду, яка часто використовується вченими при дослідженні злочину геноциду. Вчений висунув дві проблеми пов'язані з доказами геноциду, перша передбачала притягнення до кримінальної відповідальності підлеглих злочинців, які виконували вказівки для вчинення злочину та свідомих злочинців, які вчиняли геноцид. Висловлена позиція необхідності доведення повідомлення злочинця, що підтримував вчинення геноциду про вчинення знищення групи повністю або частково. В цьому випадку психічне ставлення злочинця змінювалося наміром на злочинний результат, а відповідно змінюється загальний намір. За позицією Конвенції для кваліфікації злочину геноциду потрібно визначити намір на вчинення злочину [8, с. 14–15].

Поняття злочину геноцид належить до міжнародного кримінального права, визначити їх з позиції національного злочину не враховуючи цієї особливості достатньо проблематично. Міжнародний злочин геноцид за своїм змістом наділений впливом на національне кримінальне законодавство. Практична необхідність держав здійснювати кримінальне переслідування та притягнення до кримінальної відповідальності винних у вчинення геноциду пояснюється наявністю національного законодавства, можливістю судів держави та збільшенням винних у вчиненні геноциду. У науці наявна позиція, що національні суди можуть переслідувати більшість винних у вчиненні геноциду та притягати винних до кримінальної відповідальності [8, с. 21–22].

В Конвенції застосоване поняття «намір знищити, повністю або частково» [7]. В кримінальному праві нашої держави визначити намір вчинити геноцид можна врахувавши умисел та мету злочину, які відносяться до суб'єктивних ознак злочину та прямо вказані в формулюванні поняття геноциду в Кримінальному кодексі України.

В Кримінальному кодексі України чітко вказана мета та умисел на вчинення геноциду: «геноцид, тобто діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення національної, етнічної, расової чи релігійної групи» [9]. Враховуючи формулювання закону геноцид кваліфікується при доведеності мети вчинення злочину.

Висновки. Вчинення геноциду кваліфікується при наявності наміру вчинити вказаний злочин в Конвенції, який уточнений в Кримінальному кодексі України в значенні умислу та мети повного або часткового знищення певної групи.

Перспективи подальших розвідок пов'язані з дослідженням перспектив вдосконалення правового регулювання злочину геноциду в Кримінальному кодексі України та вивчення історичних аспектів геноциду та впливу на значення вказаного поняття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про запобігання злочину геноциду і покарання за нього від 9 грудня 1948 р. Prevent Genocide International. URL: <http://www.preventgenocide.org/ua/konventsia.htm>
2. Щербиніна Є. М. Правова імплементація геноциду у кримінальне законодавство України. *Модернізація та сучасні українські і світові наукові дослідження*: матеріали II Міжнародної студентської наукової конференції, м. Тернопіль, 22 квітня 2022 р. Молодіжна наукова ліга. Вінниця ГО «Європейська наукова платформа», 2022. С. 126–128.
3. Енциклопедія міжнародного права: У 3 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко, В. Н. Денисов (співголови) та ін.; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Т. 1. А-Д. К. : Академперіодика, 2014. 920 с.
4. Антонович М. М. Обов'язок покарання за злочин геноциду: судово-практика держав. *Наукові записки. Юридичні науки*. 2013. Т. 144-145. С. 136–137.
5. Геноцид. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%B4>
6. Андрушко А. В. Еволюція поглядів Рафаля Лемкіна на сутність та шляхи протидії злочину геноциду. Актуальні проблеми кримінального права [Текст] : матеріали XV Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка

(Київ, 28 листоп. 2024 р.). [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 29–33.

7. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09.12.1948 р. Верховна Рада України. Законодавство України. *Офіційний переклад Конвенції надісланий листом МЗС № 72/14-612-54598 від 22.04.2024*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text
8. The Interpretation of the Special Intent to Commit Genocide in the Light of the Interpretations Used by The ICTY, ICTR and the ICC. A dissertation submitted to the Erasmus University Rotterdam for the fulfilment of the LL.M Program 2010-2011. Supervisor Dr. Monika Ambrus Assistant Professor Erasmus University Rotterdam. Submitted by Andra Mirela Căluian. International and European Public Law. URL: <https://ssrn.com/abstract=2206245>
9. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

REFERENCES:

1. Konventsia pro zapobihannia zlochyну henotsydu i pokarannia za noho vid 9 hrudnia 1948 r. [Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide]. Prevent Genocide International. Retrieved from: <http://www.preventgenocide.org/ua/konventsia.htm> [in Ukrainian].
2. Shcherbynina, Ye. M. (2022). Pravovai implementatsiia henotsydu u kryminalne zakonodavstvo Ukrainy [Legal implementation of genocide in the criminal legislation of Ukraine]. *Modernizatsiia ta suchasni ukrainski i svitovi naukovі doslidzhennia: materialy II Mizhnarodnoi studentskoi naukovoі konferentsii*, m. Ternopil, 22 kvitnia 2022 r. Molodizhna naukova liha. Vinnytsia HO «Ievropeiska naukova platforma». S. 126–128. [in Ukrainian].
3. Entsyklopediia mizhnarodnoho prava [Encyclopedia of International Law] : U 3 t. / redkol.: Yu. S. Shemshuchenko, V. N. Denysov (spivholovy) ta in.; Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy. T. 1. A-D. K. : Akadempriodyka, 2014. 920 s. [in Ukrainian].
4. Antonovych, M. M. (2013). Oboviazok pokarannia za zlochyну henotsydu: sudova praktyka derzhav [The obligation to punish the crime of genocide: State jurisprudence]. *Naukovі zapysky. Yurydychni nauky*. T. 144-145. S. 136–137. [in Ukrainian].
5. Henotsyd [Genocide]. Vikipediia. Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%B4> [in Ukrainian].
6. Andrushko, A. V. (2024). Evoliutsiia pohliadiv Rafala Lemkina na sutnist ta shliakhy protydii zlochyну henotsydu [The evolution of Rafal Lemkin's views on the essence and ways of counteracting the crime of genocide]. *Aktualni problemy kryminalnoho prava [Tekst] : materialy XV Vseukr. nauk.-teoret. konf., prysviach. pamiati prof. P. P. Mykhailenka*

- (Kyiv, 28 lystop. 2024 r.) / [redkol.: V. V. Cherniei, S. D. Husariev, S. S. Cherniavskyi ta in.]. Kyiv : Nats. akad. vnutr. Sprav. S. 29–33. [in Ukrainian].
7. Konventsia pro zapobihannia zlochynu henotsydu ta pokaranniazanoho [Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide] vid 09.12.1948 r. Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy. Ofitsiyni pereklad Konventsii nadislanyi lystom MZS № 72/14-612-54598 vid 22.04.2024. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text [in Ukrainian].
8. The Interpretation of the Special Intent to Commit Genocide in the Light of the Interpretations Used by The ICTY, ICTR and the ICC. A dissertation submitted to the Erasmus University Rotterdam for the fulfilment of the LL.M Program 2010-2011. Supervisor Dr. Monika Ambrus Assistant Professor Erasmus University Rotterdam. Submitted by Andra Mirela Căluian. International and European Public Law. Electronic copy available at: <https://ssrn.com/abstract=2206245>
9. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 05 kvitnia 2001 r. [Criminal Code of Ukraine]. (April 5). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* (VVR). 2001. № 25-26. St. 131. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (data zvernennia: 21.09.2023) [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 20.06.2025

Дата прийняття статті: 20.07.2025

Опубліковано: 10.10.2025